

Seksualne fantazije

Barbara Ećimović

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za psihologiju

ORCID: 0009-0000-7656-2956

Sažetak

Seksualne fantazije jedinstven su izričaj ljudske seksualnosti koji se unatoč prividnoj jednostavnosti pokazuje kompleksnim. Rana stajališta o fantazijama kao izrazu nezadovoljstva navela su istraživače na traženje znakova abnormalnosti. Međutim, ova je perspektiva uskoro zamijenjena mišljenjem o fantazijama kao dijelu seksualnog zdravlja. Promjenu perspektive potakli su iznenađujući nalazi o visokoj prevalenciji fantazija u populaciji, njihovoj raznolikosti te pozitivnim povezanostima sa seksualnim zadovoljstvom i otvorenosti prema seksualnosti. Tijek istraživanja slijedili su pokušaji imenovanja tipičnih i devijantnih fantazija, otežani glavnim karakteristikama fantazije poput njihove privatnosti i nesputanosti. Fantazije imaju ulogu u cjelokupnoj seksualnosti kao sredstvo pojačavanja seksualnog užitka i facilitiranja seksualnog odgovora, što posebno vrijedi za žene. Čini se kako su submisivne fantazije, izraženije kod žena, posebni pokazatelj slobodne i otvorene seksualnosti. Višestruko porijeklo fantazija te nejednolične povezanosti s ponašanjem obogaćuju sliku njihove slojevitosti. Za pojedinca one mogu biti osobno i privatno zadovoljstvo, a također mogu imati i ulogu u partnerskim odnosima. Povrh različitih oblika u kojima se mogu pojavljivati, one su univerzalno ljudsko iskustvo čije je tipično obilježje neobičnost.

Ključne riječi: fantazije kod žena, seksualne fantazije, seksualno zadovoljstvo, submisivnost

Uvod

Prema seksualnosti imamo ambivalentan odnos. U privatnoj sferi možemo biti opčinjeni njome, a u javnoj sferi nije dobrodošla. Primjer nastojanja da seksualnost održimo privatnom gdje je ona sigurna i nesputana ograničenjima stvarnosti je seksualna fantazija. Ova ambivalentnost u seksualnoj se fantaziji ispoljava i doslovno – kao spoj nedopuštenog i romantičnog, užitka i opasnosti. Proučavanje fantazija može djelovati i zastrašujuće zbog njihovog nesputanog uvida u

ljudsku seksualnost (Friday, 1973). Njihovu prijetecu sliku dodatno su pojačala početna stajališta o seksualnoj fantaziji kao izrazu prikrivenog nezadovoljstva (Freud, 1971). Ipak, u međuvremenu je seksualna fantazija prepoznata kao neodvojiv dio seksualnog zdravlja, a njihova dualnost reflektirana je time što istovremeno i njihov nedostatak i pretjerani intenzitet ukazuje na teškoće (APA, 2013).

Seksualna fantazija može se definirati kao proizvod mašte i uma koji je seksualno uzbuđujući (Leitenberg i Henning, 1995). Navedena je definicija proizašla kao objedinjenje rezultata sistematičnih istraživanja ovog fenomena. Isprva je psihoanalitička tradicija pretpostavljala kako je seksualna fantazija vezana uz nezadovoljstvo i disfunkciju, zbog čega je pažnju usmjerila na kliničke uzorke (Friedman i Downey, 2000). Početna istraživanja koja su, suprotno očekivanjima, pokazala kako seksualne fantazije mogu biti pozitivno povezane sa seksualnom aktivnošću i zadovoljstvom povećala su zanimanje za njihovim istraživanjem u nekliničkoj populaciji (Leitenberg i Henning, 1995). Proučavanje odnosa seksualnih fantazija i seksualnog zadovoljstva dodatno je osnažilo novu perspektivu na pozitivnu ulogu fantazija. Istovremeno, razne kontradikcije u rezultatima upozorile su na njihovu kompleksniju prirodu, a ove će se pojedinosti razložiti u daljnjem tekstu u radu.

Sadržaj ovog rada pratit će razvoj istraživanja u području. Nakon proučavanja seksualnog zadovoljstva i fantazija, sljedeća postaja istraživačkih napora bio je sadržaj samih fantazija. Istraživači su pokušali kategorizirati različite vrste fantazija te definirati one koje se javljaju češće (primjerice: Wilson i Lang, 1981). Pokazalo se kako ni ovaj korak nije jednostavan, jer se na problem nadovezao i zadatak definiranja tipičnog i atipičnog. Prikazat će se i način na koji je ova dilema, koja ostaje nerazriješena do danas, povezana s parafilijama, odnosno netipičnim i intenzivnim abnormalnim seksualnim interesom, i *Dijagnostičkim i statističkim priručnikom za duševne poremećaje* (APA, 2013). Na ovaj problem nadovezuje se i rasprava o porijeklu seksualnih fantazija te njihovoj povezanosti s ponašanjem, što je područje interesa u kriminalističkoj psihologiji.

Dio teksta posebno će se fokusirati na fantazije submisivnosti i dominantnosti. Prilikom raspoznavanja najčešćih i najpopularnijih seksualnih fantazija, ove fantazije pokazale su se vrlo važnima (Wilson i Lang, 1981). Posebnu je nišu definiralo područje submisivnih seksualnih fantazija kod žena, koje su isprva izazvale kontroverze, u toj mjeri da su neki autori izravno

istaknuli licemjerje manjka interesa za ove fantazije kod muškaraca (Joyal i sur., 2014). Na primjeru fantazija submisivnosti i dominantnosti raspoznaje se i važnost društveno-kulturološkog konteksta (Sanchez i sur., 2012), koji je najčešće zanemaren pristupom seksualnoj fantaziji kao osobnom fenomenu. Pored toga, interes za ulogu seksualnih fantazija u ženskoj seksualnosti razvio se i zbog pretpostavke da bi za njih one mogle obavljati važniju funkciju (Basson, 2002). Naposljetku, nastavak istraživanja seksualnih fantazija u ovom stoljeću širi fokus od pojedinca na partnerski odnos te interakcije sa stilovima privrženosti (primjerice: Birnbaum, 2007).

Ovaj će rad razložiti što seksualne fantazije zapravo jesu i opisati ulogu seksualnih fantazija u seksualnom zdravlju ljudi. Prikazat će se uobičajeni i neuobičajeni sadržaji fantazija te predstaviti pristupi proučavanju njihovog porijekla. Naposljetku će se istaknuti nedostaci dosadašnjih istraživanja i predložiti područja daljnjeg rada.

Definicija seksualnih fantazija

Glavno je odličje seksualnih fantazija da su one proizvod mašte (Leitenberg i Henning, 1995) nesputane ograničenjima stvarnosti (APA, b.d.), iz čega proizlazi da ih je teško svesti na jednoznačnu definiciju, a njihova raznolikost i neizravnost otežavaju mjerenje. Leitenberg i Henning (1995) u utjecajnom pregledu istraživanja u ovom području objedinjuju podatke i sastavljaju definiciju seksualnih fantazija koja je i do danas polazište istraživanja: „...pojam seksualne fantazije odnosi se na gotovo svaku mentalnu sliku koja je seksualno uzbudljiva ili erotična za pojedinca. Bitan element namjerne seksualne fantazije je sposobnost kontrole zamišljanja onog što se događa“ (str. 470). Autori naglašavaju razliku između seksualne fantazije i seksualnih snova, kao i svijest o seksualnoj prirodi fantazije – misli kod kojih ne prepoznajemo svjesno seksualni element nećemo prozvati fantazijom. Iako je u ovoj definiciji navedena mentalna slika, seksualne fantazije mogu biti i elaborirane priče (Leitenberg i Henning, 1995; APA, b.d.).

Važan utjecaj na formulaciju Leitenbergove i Henningove (1995) definicije imao je Glenn D. Wilson, autor jednog od najkorištenijih upitnika seksualnih fantazija. Wilsonov (1988) upitnik *Sex Fantasy Questionnaire (SFQ)* sadrži 40 fantazija koje su uključene analizom kliničkih i znanstvenih radova te sadržaja popularnih erotskih časopisa, čime je autor želio osigurati raznolikost sadržaja upitnika kako bi podaci bili što vjerniji. U originalnoj formi upitnika sudionici

označavaju na skali od 0 (nikad) do 5 (često) frekvenciju pojavljivanja određene fantazije. Iako je upitnik sadržavao različite kontekste pojavljivanja fantazija, primjerice tijekom sanjarenja ili seksualnog odnosa, analize su pokazale kako se bez obzira na situaciju dobiva ista faktorska struktura (Wilson i Lang, 1981). Opisana su četiri faktora fantazija: eksploratorne („Sudjelovanje u orgiji.“), impersonalne („Seks sa anonimnim strancem.“), intimne („Seks sa voljenim partnerom.“) te sadomazohističke („Natjerati nekoga da nešto čini.“) (Wilson i Lang, 1981). Tako osim ukupnog rezultata frekvencije fantazija, čija je kriterijska valjanost kao mjere seksualnog nagona potvrđena korelacijama s mjerama seksualne aktivnosti (Wilson, 1988), mogu se koristiti i podaci o rezultatima za pojedine faktore.

Popularnost ovog, ali i drugih upitnika (Leitenberg i Henning, 1995), navela je istraživače na isključivi fokus na pojavnost ili frekvenciju fantazija. Dakako, u ovom području istraživanja korištena je i kvalitativna metodologija (npr., Friday, 1973; Wilson, 1987; Zurbriggen i Yost, 2004), koja je omogućila njihovo detaljnije zahvaćanje i kontekstualno proučavanje. Ipak, jednostavnost upitničke metode dovela je do njezine najčešće primjene, uz poneke varijacije sadržaja ili procjenjivane dimenzije (Joyal i sur., 2014). Oslanjanje na upitničke mjere za odgovor na pitanje koje se fantazije pojavljuju u populaciji vodi do slijepih točaka – one teme koje nisu uključene kao čestice neće se moći otkriti (Smith i Over, 1991; Joyal i sur., 2014). Primjerice, istraživanje Seehuusa i suradnika (2019) bavilo se analizom sadržaja popularne internetske stranice za dijeljenje erotskih priča te se pokazalo da tema obitelji doprinosi visokoj popularnosti priče. Ovo je područje previđeno upitničkom mjerom s obzirom na to da u upitnike nisu uključene čestice koje se odnose na incestuozne fantazije. Uz to, isti autori naglašavaju kako na stranici postoje regulacije dopuštenih sadržaja priča što ponovno oprimjeruje tabu reputaciju nekih seksualnih fantazija. Zbog navedenih restrikcija ni ova metoda nije potpuno ekološka i ne pruža cjelovit uvid u to koje se sve fantazije mogu javljati. Naravno, prije zaključivanja o popularnosti incestuoznih fantazija važno je uzeti u obzir mogućnost kako navedena stranica upravo i okuplja manji broj ljudi koji su intenzivnije zainteresirani za tu temu, zbog čega je ona prediktor popularnosti. Sve u svemu, nadograđivanje i proširivanje opsega istraživanja, kao i korištenje različitih izvora za konstrukciju upitnika (poput primjerice popularnih sadržaja pornografskih stranica: Joyal i sur., 2014), omogućili su detaljnija saznanja o prirodi fantazija.

Jedno od obilježja seksualnih fantazija koje je u ranim konceptualizacijama bilo predviđeno je da njihov doživljaj može biti i neugodno iskustvo, unatoč seksualnom uzbuđenju (Renaud i Byers, 1999). S obzirom na to da ovo nije predviđeno Leitenbergovom i Henningovom (1995) definicijom niti razmatrano prilikom proučavanja frekvencije fantazija, dolazi do opasnosti podrazumijevanja njihovog doživljaja. U uzorku Renaudove i Byersove (1999) muškarci doživljavaju više i pozitivnih i negativnih seksualnih kognicija od žena, a u novije vrijeme Moyano i Sierra (2013) pronalaze pozitivnu povezanost između pozitivnih i negativnih seksualnih kognicija. Ovo osvjetljava problem specifičan za ovo područje istraživanja. Naime, ne možemo biti sigurni jesu li fantazije o kojima ljudi izvještavaju bile ugodno ili neugodno iskustvo povezano s negativnim afektom, čime se narušava unutaranja valjanost istraživanja i zbog čega je važno uključiti i ovu varijablu u istraživanja. Što se tiče sadržaja, iako nijedna fantazija nije isključivo pozitivna ili isključivo negativna za cijeli uzorak, najčešće pozitivne su intimne i romantične fantazije, a najčešće negativne impersonalne fantazije i misli o osramoćivanju tijekom seksa (Renaud i Byers, 1999). Uz to, Moyano i Sierra (2013) pronalaze značajnu pozitivnu povezanost osobine opsesivnosti i negativnih fantazija, čime ovi nalazi nadopunjuju podatke Wilsona i Langa (1981) i obogaćuju sliku tih seksualnih misli.

Osim ovih upozorenja za interpretaciju nalaza, na početku valja spomenuti i još par nedostataka. Naime, pokazuje se da sudionici koji pristaju sudjelovati u istraživanjima u području seksualnosti imaju više seksualnog iskustva te su otvoreniji prema seksualnosti (Joyal i sur., 2014). Ovo može predstavljati izvor pristranosti i umanjiti valjanost interpretacija rezultata te utjecati na njihovu generalizaciju, što treba imati na umu. Također, u većini istraživanja koriste se prigodni uzorci studenata koji smanjuju mogućnost generalizacije rezultata na opću populaciju i druge dobne skupine. Jednostavna definicija Leitenberga i Henninga (1995) i dalje služi kao praktično polazište, no ove se metodološke osobitosti, s posebnim naglaskom na postojanje i neugodnih seksualnih fantazija, ne smiju zaboraviti.

Fantazije i (ne)zadovoljstvo: psihoanalitička paradigma

Rana shvaćanja seksualnih fantazija temelje se na Freudovoj (1971) konceptualizaciji prema kojoj samo neispunjene osobe fantaziraju, a same su fantazije pokušaj modificiranja nezadovoljavajuće stvarnosti. Manifestni je sadržaj fantazije prema tome samo površina ispod koje

se kriju nezadovoljeni nesvjesni motivi i potrebe. Time je oblikovana psihoanalitička teza o fantazijama kao izrazu nezadovoljstva i pokazatelju patologije (Friedman i Downey, 2000). Ova polazeća pozicija prisilila je prve istraživače na provjeravanje utemeljenosti izvedenih pretpostavki o samoj prevalenciji seksualnih fantazija u populaciji i njihovoj povezanosti sa seksualnim zadovoljstvom. Prevalencija i čestina fantaziranja u populaciji mogu poslužiti za ocjenu njihova „odstupanja“, dok povezanost sa seksualnim zadovoljstvom govori o njihovoj ulozi u seksualnom zdravlju.

Kao što je ranije spomenuto, rezultati su ukazali na to da su fantazije puno zastupljenije no što se isprva mislilo. Uobičajeni postoci sudionika koji u istraživanjima izvještavaju o tome da su barem jednom fantazirali prelaze 95% (Leitenberg i Henning, 1995). Podaci o frekvenciji fantaziranja varijabilniji su između istraživanja, no mogu se svesti pod jedno – značajni postoci muškaraca i žena redovito fantaziraju (Leitenberg i Henning, 1995). Za razliku od jednoznačajnosti ovog pokazatelja, odnos fantazija i seksualnog zadovoljstva pokazuje se kompleksnijim. Haritonova i Singer (1974) pokazali su da čestina fantazija tijekom seksa kod žena nije povezana ni s problemima u odnosu ni sa seksualnim nezadovoljstvom. Štoviše, podaci su najviše poduprijeli pogled na seksualne fantazije kao adaptaciju za pojačavanje užitka i smanjivanje dosade inače rutinskog odnosa, što je potvrđeno i u drugim istraživanjima (Zimmer i sur., 1983; Davidson i Hoffman, 1986). Nadalje, Wilson i Lang (1981) pronalaze pozitivne veze čestine različitih fantazija s trima mjerama libida (frekvencijom orgazama, brojem seksualnih partnera i samoprocjenama seksualnog nagona) te sa seksualnim zadovoljstvom, koje su jače kod žena nego kod muškaraca. Zimmer i suradnici (1983) našli su veću učestalost seksualnih fantazija kod zdravih u odnosu na seksualno disfunkcionalne žene i muškarce, za koje se pokazalo da češće prekidaju seksualne fantazije zbog osjećaja krivnje te manje često vide fantazije kao vid obogaćenja seksualnog života u odnosu na zdrave. Robinson i Calhuon (1982-1983) demonstrirali su da stavovi prema seksualnim odnosima i fantazijama pozitivno koreliraju sa seksualnim ponašanjem, i to tako da će se oni s pozitivnijim stavovima i više fantazija upuštati i u više iskustava. Alfonso i suradnici (1992) pokazali su kako su žene koje češće fantaziraju seksualno zadovoljnije, pri čemu je najjača povezanost sadomazohističkih fantazija sa zadovoljstvom. U istom istraživanju autori pokazuju da je povezanost između seksualnih fantazija muškaraca i seksualnog zadovoljstva neznčajna, a povezanost sa socijalnim i zadovoljstvom vezom negativna. Razlika u trendovima sugerira da fantazije za žene mogu biti pojačivač užitka, dok za muškarce one mogu biti kompenzacija

nezadovoljstva seksualnim odnosima u stvarnosti. Pelletierova i Herold (1988) pokazali su da žene s više seksualnog iskustva, više partnera, manje krivnje i anksioznosti u vezi seksualnih odnosa imaju češće, varijabilnije i eksplicitnije seksualne fantazije. U transverzalnom istraživanju Purifoya i suradnika (1992) seksualna su sanjarenja kod žena pozitivno povezana s interesom i aktivnošću te pozitivnim stavovima o seksu, ali i seksualnim zadovoljstvom.

Ovaj niz podataka stoji kao niz dokaza u prilog pozitivnoj ulozi fantazije. Pozitivne povezanosti seksualnih fantazija, seksualnog zadovoljstva i otvorenosti prema seksualnosti kod žena jasno obaraju tvrdnju o fantazijama kao jednoznačnom izrazu patologije. Štoviše, u istraživanju Zimmera i suradnika (1983) psihijatrijski pacijenti u tretmanu zbog različitih seksualnih disfunkcija fantaziraju rjeđe te imaju negativnije odnose prema seksualnim fantazijama od psihijatrijskih pacijenata bez seksualnih tegoba i kontrolne grupe bez ikakvih tegoba. Ipak, na kompleksniju sliku kod muškaraca upozoravaju nalazi da su sve vrste seksualnih fantazija (eksploratorne, impersonalne, sadomazohističke), izuzev intimnih, povezane s njihovim seksualnim nezadovoljstvom (Wilson i Lang, 1981) te da su seksualne fantazije i seksualna aktivnost pozitivno povezane kod zdravih žena, ali i muškaraca liječenih zbog seksualnih disfunkcija (Zimmer i sur., 1983). Važno je naglasiti kako ovi korelacijski nacrti ne nude odgovor na pitanje vode li fantazije do više seksualne aktivnosti i zadovoljstva ili češća seksualna aktivnost vodi do više fantaziranja. Podaci skupno upozoravaju na višeznačnu ulogu fantazije kao izraza zdrave seksualnosti, ali i pojačivača zadovoljstva ili potencijalnog pokazatelja poteškoća. Zaključno, u području se tijekom vremena dogodio preokret paradigme koja je isprva bila orijentirana na „dokazivanje“ anomalija traženjem povezanosti između nezadovoljstva i fantazija. Ovaj je smjer istraživanja potpuno odbačen robusnim nalazima, a nakon početnih napora istraživači mu se više nisu vraćali. Dapače, nedostatak fantazija ubrzo je prihvaćen kao službeni pokazatelj patologije i manjka seksualnog interesa (Leitenberg i Henning, 1995). Visoke prevalencije fantaziranja jasno poručuju da svi fantaziraju, a pitanje koje preostaje je mogu li se sve fantazije smatrati jednakima ili su neke od njih neuobičajene?

Jesi li neobična/an?

Važnost definiranja „neobične“ fantazije uvjetovana je širokom definicijom parafilije u *DSM-5*: „bilo koji intenzivan i perzistentan seksualni interes osim seksualnog interesa prema

genitalnoj stimulaciji ili pripremnim dodirivanjem s fenotipski normalnim, fizički zrelim ljudskim partnerima koji pristaju na seksualnu aktivnost“ (APA, 2013, str. 685). No ilustracija izazova definiranja „neobične“ fantazije mogu biti fantazije o prisilnom seksu, koje su jedne od najčešćih fantazija kod žena (Hariton i Singer, 1974; Wilson, 1987). Konceptualizaciju devijantnih i parafilčnih fantazija otežava i činjenica da su one češće od očekivanog. Primjerice, 95% uzorka muškaraca Williamsa i suradnika (2009) izvještava o doživljavanju barem jedne parafilčne fantazije. Uz to, određivanje neobičnosti fantazija komplicira i njihova izrazita idiosinkratičnost (Friday, 1973; Stockwell i Moran, 2013). Naime, ako je samo svojstvo fantazija da su nesputane stvarnošću i vrlo osobne, kako ocjenjujemo što je ispravno, a što neispravno?

Vraćajući se na definiciju, *DSM-5* (APA, 2013) priznaje problematičnost operacionalizacije „intenzivnog i perzistentnog“ seksualnog interesa te nudi dodatni kriterij uspoređivanja parafilčnih i normofilčnih (odnosno odstupajućih i neodstupajućih) seksualnih interesa pojedinca, gdje je za dijagnozu parafilije nužno da parafilčni interes bude jednak ili jači od normofilčnog interesa. Dakako, vrijedi spomenuti da za dijagnozu parafilčnog poremećaja nije dovoljna samo prisutnost parafilije, već se u obzir uzima i stupanj ugroze psihološkog funkcioniranja pojedinca ili ugroze drugih u svrhu zadovoljenja parafilčnog seksualnog interesa te se ističe nužnost prisutnosti obaju ovih kriterija. Dok se s jedne strane naglašava kako sama prisutnost parafilije nije dovoljan razlog za intervencije, s druge se strane seksualne fantazije navode kao jedan od oblika manifestacije parafilije.

Joyal i suradnici (2014) kritiziraju etiketu „neobičnosti“ postavljajući pitanja o tome kako je ona uopće stvorena te naglašavaju da su sadomazohističke fantazije, povijesno gledane kao devijantne, statistički česte. Više od tisuću i petsto osoba s područja kanadske provincije Quebec sudjelovalo je u njihovom istraživanju, no autori unatoč impresivnoj veličini uzorka naglašavaju kako on nije u potpunosti reprezentativan za generalnu populaciju zbog dobne i obrazovne strukture. U svojem proširenju *SFQ*-a (Wilson, 1988) pronalaze da su samo dvije fantazije statistički rijetke za cijeli uzorak (o njima izvještava manje od 2,3% uzorka), a njih devet statistički je neobično (manje od 15,9% uzorka). Iako autori naglašavaju varijabilitet fantazija i njihovu široku prevalenciju u populaciji, valja uočiti kako manji broj fantazija ipak spada u kategorije rijetkih ili neobičnih. Slijedi da se neke fantazije rjeđe pojavljuju i iz gledišta statističkog kriterija time mogu predstavljati anomaliju.

U daljnjoj argumentaciji protiv etikete „neobičnosti“ Joyal (2015) provodi dodatnu analizu originalnih podataka te identificira subgrupe prema spolu i intenzitetu fantazija. Dva klastera većinski ženskih sudionika te dva klastera većinski muških sudionika izvještavaju o barem jednoj parafilichnoj fantaziji istog intenziteta kao i normofilične fantazije i time 57% cjelokupnog uzorka zadovoljava navedeni *DSM-5* kriterij parafilije (Joyal, 2015; APA, 2013).

Navedeni nalazi ilustriraju nedostatke gledišta statističkog kriterija koji se često koristi kao prečac u ocjenjivanju neobičnosti ponašanja. Slično kao i u raspravi o čestini fantazija i seksualnom zadovoljstvu, informacije o zastupljenosti u populaciji mogu biti korisno polazište za proučavanje fantazija, no nedovoljne za njihovo detaljno istraživanje. Dok podatak o relativnoj nezastupljenosti određenih fantazija može biti dobar znak upozorenja (Joyal i sur., 2014), za ocjenu njihove prikladnosti potrebno se usmjeriti na puno više. Primjerice, u ovom je području važnija i informativnija procjena utjecaja fantazije na narušavanje funkcionalnosti i ponašanja pojedinca. Drugim riječima, „rijetko“ ne mora označavati i „čudno“.

Fantazije muškaraca i žena – sličnosti i poneke razlike

O najčešćim vrstama seksualnih fantazija teško je izvještavati bez spominjanja rodniha razlika koje se pokazuju kao njihove značajne determinante. Mnoga istraživanja potvrđuju da iako nema velikih razlika u tome fantaziraju li uopće, muškarci fantaziraju češće od žena (Zimmer i sur., 1983; Leitenberg i Henning, 1995; Joyal i sur., 2014). Polovica žena u uzorku Wilsona (1997) tvrdi da uopće seksualno ne fantazira, a u istraživanju Wilsona i Langa (1981) muškarci ostvaruju gotovo dvostruki ukupni rezultat od žena. Međutim, mjera ukupnog rezultata oblikovana je kao zbroj procjena čestine svih fantazija, čime je simultano mjera i čestine i varijabiliteta te se ove dvije dimenzije ne mogu razgraničiti. Taj je podatak moguće i rezultat varijabilnijih fantazija kod muškaraca (Joyal i sur., 2014). S druge strane, veću učestalost fantazija kod muškaraca potvrđuje i međukulturalno istraživanje na stanovnicima Kine i SAD-a (Wu i sur., 2015). Važno je napomenuti i kako je većina istraživanja učinjena na uzorcima heteroseksualnih pojedinaca, stoga je bitno držati na umu ograničenost generalizacije na pojedince drugih seksualnih orijentacija. Zanimljivo je spomenuti da su istraživanja koja su se bavila usporedbom fantazija pojedinaca homoseksualne i heteroseksualne orijentacije pronašla veliko preklapanje u najdražim fantazijama skupina (Leitenberg i Henning, 1995). Razlika je, dakako, u rodu osobe o kojoj fantaziraju.

Kako je već spomenuto, seksualne fantazije mogu biti i ugodne i neugodne, a muškarci izvještavaju o više i jednih i drugih (Renaud i Byers, 1999). Međutim, fantazije kod muškaraca mogu biti izraz seksualne frustracije i neispunjenog visokog seksualnog nagona, na što upućuje njihova negativna povezanost sa seksualnim zadovoljstvom (Wilson i Lang, 1981). Veća se učestalost fantazija kod muškaraca stoga ne može svesti na „više je bolje“, a pritom je i zaključivanje o razlikama između muškaraca i žena te rodno tipičnim fantazijama usložnjavano korištenjem isključivo muških ili ženskih sudionika u istraživanjima, čime je onemogućena jednoznačna interpretacija. Što se tiče sadržaja, fantazije su slične između muškaraca i žena (Wilson i Lang, 1981), dok su veće razlike u frekvencijama pojedinih vrsta, što je sažeto i u istraživanju Joyala i suradnika (2014). Kao što je već spomenuto, Wilson i Lang (1981) grupiraju fantazije u iste četiri dimenzije ovisno o čestini i za muškarce i za žene: intimne, eksploratorne, impersonalne i sadomazohističke. U detaljnijoj verziji upitnika Joyal i suradnici (2014) demonstriraju da sveukupno trideset fantazija predstavlja česte i uobičajene fantazije. Što se tiče razlika, Wilson (1987) pokazuje da je kod muškaraca češća fantazija o grupnom seksu, a kod žena o prisilnom seksu. Gotovo polovica fantazija kod muškaraca su bile ekstradijadne fantazije (odnosno fantazije o seksualnom odnosu izvan postojećeg partnerskog odnosa), dok su kod žena najveću većinu fantazija činile one o trenutnom partneru (Hicks i Leitenberg, 2001). Posebno se usmjerivši na muškarce, Smith i Over (1991) od svojih su sudionika tražili da procijene uzbudljivost fantazija umjesto uobičajeno korištene čestine te dobivaju faktorsku strukturu od pet dimenzija: genitalne fantazije, seks na javnim mjestima, senzualne fantazije, submisivnost – dominantnost i seksualna agresija. Druge razlike između muških i ženskih fantazija ne pokazuju jednoznačne rezultate. Zurbriggen i Yost (2004) pronalaze veću eksplicitnost muških fantazija, no Goldey i suradnici (2013) ne pronalaze značajne razlike između spolova u količini eksplicitno seksualnog i njegujućeg sadržaja seksualnih fantazija. Sve u svemu, razlika u učestalosti pojave vrsta fantazija gotovo nema, no postoje razlike u njihovim frekvencijama, pri čemu je najviše pažnje dobila preferencija fantazija submisivnosti kod žena.

Ženske fantazije o silovanju

Užitak i opasnost temeljni su konflikti izražaja ženske seksualnosti (Zurbriggen i Yost, 2004). Među najčešćim seksualnim fantazijama žena pojavljuju se submisivne fantazije (Hariton i

Singer, 1974; Wilson i Lang, 1981; Pelletier i Herold, 1988) te fantazije o silovanju (Wilson, 1987). Fantazije o silovanju doživjelo je 62% uzorka studentica Bivone i Crittelli (2009), dok manji udio (14%) doživljava ove fantazije često, a slični postoci dobiveni su i u istraživanju Bivone i suradnika (2012). Istraživanja razlika među spolovima pokazuju kako žene više preferiraju ove fantazije od muškaraca te je prepoznata njihova uloga u ženskoj seksualnosti i danas (Leitenberg i Henning, 1995; Joyal i sur., 2014). Ekstremna priroda fantazija o silovanju zaintrigirala je istraživače, a mnoge navela i na generaliziranje ovih nalaza na zaključak o submisivnoj prirodi žene (Hariton i Singer, 1974). Prije razlaganja ovih teza, bitno je skrenuti pažnju na visoku učestalost ovih fantazija i kod muškaraca, koja pak nije zabrinjavala istraživače (Joyal i sur., 2014). Također, jedna od previđenih karakteristika fantazija o silovanju jest da one nisu samo ugodne, već mogu biti i neugodne (Bivona i Critelli, 2009). Potpuno ugodne, odnosno erotske puno su češće od potpuno neugodnih ili averzivnih, a čine ih prividno odbijanje odnosa, atraktivan „napadač“ koji je često partner ili bivši partner i prihvaćanje odnosa nakon inicijalnog pritiska. Osim toga da se sve fantazije ne mogu svesti u istu kategoriju, Bivona i Critelli (2009) pokazuju da su one fantazije o silovanju koje su najuzbudljivije ženama benigne i nenasilne.

U području se оформiralo nekoliko hipoteza o ženskim submisivnim fantazijama. Prvo, hipoteza o krivnji pretpostavlja kako je funkcija submisivnih fantazija i fantazija o silovanju odrješenje od krivnje koju su žene uvjetovane osjećati u svezi s vlastitom seksualnom ekspresijom (Pelletier i Herold, 1988; Bivona i sur., 2012). Nalaz Pelletierove i Herolda (1988) da je manji osjećaj krivnje povezan s češćim fantaziranjem, i čak submisivnim fantazijama, poljuljao je ovo stajalište. U konačnici Bivona i suradnici (2016) ne pronalaze nikakvu potporu koja ide u prilog hipotezi o krivnji. Štoviše, Shulmanova i Home (2006) demonstriraju da povezanost između fantazija o prisilnom seksu i niske krivnje posreduje izražena erotofilija – pozitivni stav prema seksualnosti. Ovi podaci, ali i negativna veza između krivnje i seksualnog iskustva, naslućuju da bi osobina otvorenosti prema seksualnosti mogla biti u pozadini različitih seksualnih iskustava i doživljaja, uključujući i fantazije o prisilnom seksu. Na temelju toga оформirana je hipoteza o erotofiliji kao glavnom objašnjenju submisivnih fantazija, a nju podupire i nalaz Joyala i suradnika (2014) da su submisivne fantazije prediktor čestine i intenziteta i ostalih vrsta fantazija.

Treće objašnjenje submisivnih fantazija kod žena jest da su one zapravo odraz želje za „neodoljivošću“, gdje su toliko privlačne partneru da se on ne može seksualno suzdržati

(Zurbriggen i Yost, 2004). U pozadini ovog objašnjenja je pretpostavka da je za seksualno uzbuđenje kod žena važna percepcija vlastite poželjnosti (Meana i Nunnink, 2006; Bogaert i sur., 2015). Rezultati Meane i Nunninkove (2006) potvrđuju da žene doživljavaju više kognitivne distrakcije, odnosno ometajućih misli o izgledu tijekom seksa od muškaraca, no prediktor ove distrakcije bili su negativna slika o vlastitom tijelu, samaštvo i psihološki distres. Stoga je zaključak da razmišljanje o vlastitom izgledu za žene nije uzbuđujuće, a to da izgled nije važan samo ženama govori i nalaz da je negativna slika o sebi bila snažniji prediktor kognitivne distrakcije kod muškaraca. S druge strane, u istraživanju Bogaerta i suradnika (2015) žene više od muškaraca procjenjuju uzbudljivijima seksualne fantazije gdje su one objekt želje. Prediktor ovih fantazija kod obaju spolova bila je subjektivna procjena privlačnosti, no i uz njezino kontroliranje žene procjenjuju ove fantazije uzbudljivijima. Drugim riječima, ženama su uzbudljivije fantazije gdje su one objekt želje bez obzira na to koliko su same sebi privlačne. U istraživanju Bivone i suradnika (2012) varijable poželjnosti različito su korelirale s uzbudljivošću seksualnih fantazija o silovanju ovisno o operacionalizaciji, zbog čega je ova hipoteza dobila tek djelomičnu potporu. Razlog tomu mogu biti visoki specifičnosti varijabli korištenih kao mjera fantazija poželjnosti. Korištene su ukupno četiri čestice, a dvije od njih bile su „Osjećam intenzivnu želju svog partnera usmjerenu na mene“ i „Plešem kao striptizeta ili *topless* plesačica“. Ipak, varijable poželjnosti predviđale su fantaziju prisilnog seksa čak i kad se erotofilija držala konstantnom, što govori o tome da se ove dvije hipoteze mogu nadopunjavati. Zurbriggen i Yost (2004) ne pronalaze vezu između fokusa na želju partnera i submisivnih fantazija kod žena, koja ukazuje na to da se submisivne fantazije ne moraju izjednačavati s pasivnošću te da subjektivna privlačnost može imati važnu ulogu u seksualnom uzbuđenju žena i izvan percepcije uzbuđenja partnera.

Zaključno, pretpostavka o erotofiliji kao objašnjenju ženskih submisivnih fantazija dobila je najviše potpore (Bivona i sur., 2012), pri čemu se pokazalo da je čestina fantazija o silovanju pozitivno povezana i sa čestinom drugih, konsenzualnih fantazija. Zanimljivo je i kako su fantazije o silovanju bile povezane i s fantazijama o prisiljavanju nekoga na seks, što je dodatno oslabilo hipotezu o krivnji kao pozadinskom motivu ovih fantazija. Štoviše, i prije je dokazano da submisivne i dominantne fantazije najčešće dolaze zajedno (Wilson i Lang, 1981; Joyal i sur., 2014). Nadalje, fantazije o silovanju pozitivno su povezane i s mjerom samopoštovanja, što argumentira protivno njihovoj „destruktivnosti“ (Bivona i sur., 2012). Zanimljivo je kako Zurbriggen i Yost (2004) ne pronalaze povezanost submisivnih fantazija kod žena s tradicionalnim

stavovima o rodnim ulogama ni vjerovanjima o hostilnosti prirode odnosa među spolovima. Time se naglašava relativna benignost submisivnih fantazija te se pažnja usmjerava na zanemarenu ulogu romantičnih fantazija. Stereotipične romantične fantazije žena, primjerice opisi predane veze ili opisi emocionalnog odgovora partnera, bile su povezane s vjerovanjima u mitove o silovanju, čime one zapravo mogu biti te koje odražavaju nepoželjne tradicionalne skriptove. Primjer čestice upitničke mjere pogrešnih vjerovanja o silovanju (Burt, 1980, prema Zurbriggen i Yost, 2004) je: „Bilo koja zdrava žena može se obraniti od silovatelja ako to stvarno želi“, što dodatno ilustrira dobivenu povezanost. Konačno, polazeći iz evolucijske teorije kontrole resursa, Hawleyjeva i Hensley (2009) pronalaze češću preferencu submisivnih fantazija među socijalno-dominantnim ženama, za koje ove fantazije predstavljaju njezinu privlačnost snažnom i uspješnom partneru koji ju je spreman štititi i ulagati u odnos. Suprotno početnim pretpostavkama o nedopuštenoj prirodi ovih fantazija, čini se kako najviše potpore podaci pridaju objašnjenju da su submisivne fantazije, pa čak i fantazije o silovanju, znak seksualne otvorenosti i zdravlja (Pelletier i Herold, 1988; Shulman i Home, 2006; Bivona i sur., 2012).

Fantazije submisivnosti i/ili dominantnosti

Unatoč nedostatku potpore lošeg učinka submisivnih fantazija, neki autori zagovaraju njihovo potiskivanje i uključivanje u dominantnije uloge (Ziegler i Conley, 2016). Naime, proučavanje seksualne fantazije kao osobnog fenomena vodi do promatranja njezinih neposrednih učinaka, a zanemaruje itekako utjecajnu širu kulturološku i društvenu perspektivu. Nedvojbeno je kako su društvo i kultura i dalje zasićeni tradicionalnim vrijednostima koje strogo propisuju i rodno (ne)poželjna seksualna ponašanja (Sanchez i sur., 2012). Osim njihove uloge u oblikovanju procesa izražavanja seksualnosti pojedinaca, važno je uočiti i njihov utjecaj na oblikovanje očekivanja i pristranosti samih istraživača. Primjerice, stereotip o seksualnoj ulozi žene kao onoj koja donosi konačnu odluku o seksualnom odnosu (Wilson, 1987) dovodi se u pitanje raznim pokazateljima da žene osjećaju nesigurnost pri odbijanju ili prihvaćanju odnosa te se u njih nerijetko upuštaju nakon nagovaranja (Sanchez i sur., 2012). Drugim riječima, zanemarivanje šireg konteksta ograničava razumijevanje samih fantazija te može dovesti i do opasnosti usmjeravanja istraživanja u pristranom smjeru.

Sanchez i suradnici (2012) oblikuju teorijski model koji povezuje seksualnu kogniciju, motivaciju za prihvaćanjem i odobravanjem te rodne uloge. Na temelju modela moguće je uočiti kako je tradicionalnom seksualnom rodnom ulogom najugroženija ženska seksualna autonomija. Štoviše, nesvjesne asocijacije seksa i submisivnosti kod žena povezane su s nepovoljnim seksualnim ishodima poput manje samoprocijenjene seksualne pobudljivosti i samoprocijenjene mogućnosti postizanja orgazma (Kiefer i sur., 2006). Ova je nesvjesna asocijacija karakteristična za žene, no ne i za muškarce te njezina jačina predviđa upuštanje u submisivna seksualna ponašanja povezana s teškoćama seksualnog uzbuđivanja (Sanchez i sur., 2006). Povezanost između rodnog konformizma i niskog seksualnog zadovoljstva posreduju niža seksualna autonomija i baziranje vlastite vrijednosti na mišljenju drugih, a ovo vrijedi i za muškarce i za žene (Sanchez i sur., 2005). Sanchez i suradnici (2011) u dijadnoj analizi pronalaze manje samoprocijenjeno seksualno zadovoljstvo i kod muškaraca i žena u odnosima gdje je žena seksualno submisivna. Iako navedenim nizom nalaza istraživači pokazuju kako submisivnost, uvjetovana rodnim ulogama, ima nepovoljan utjecaj na seksualnu autonomiju i zdravlje, ključno je uočiti kako je pasivna i pokoravajuća seksualna uloga ta koja vodi do ovih efekata, a ne sama submisivnost. Uz to, uvažavanje tradicionalnih rodni skripti u oblikovanju seksualnih fantazija omogućuje njihovu cjelovitu analizu i razumijevanje.

Da kulturološki naglasak na ženskoj submisivnosti i muškoj dominantnosti ima nepovoljne učinke pokazuje i podatak da muškarci koji imaju više fantazija dominacije također više vjeruju u mitove o silovanju te su njihove fantazije za razliku od ženskih fantazija dominacije više objektivirajuće i narcistične (Zurbriggen i Yost, 2004). S druge strane, submisivne fantazije kod muškaraca negativno su povezane s vjerovanjima u mitove o silovanju. Nadalje, muškarci su u svojim fantazijama češće uključivali i zadovoljstvo partnera, za razliku od žena koje su se fokusirale samo na svoj užitak. Moguća objašnjenja ovih razlika su kulturološki naglasak na seksualnom performansu koji se kod muškaraca poistovjećuje s njihovom maskulinošću te nedostatak prilika za zadovoljenje u stvarnom životu kod žena koje pak kompenziraju fantazijom.

U istom vidu muškarci izvještavaju o više kognitivnih distrakcija o performansu od onih o izgledu tijela (Meana i Nunnink, 2006), dok su kod žena podjednako izražene distrakcije o vlastitom izgledu ili performansu, ali i ukupno češće distrakcije. Efekte čitanja erotskih tekstova o dominaciji i njihove potencijalne implikacije ilustrira eksperiment Harrisove i suradnika (2016).

Žene koje su čitale tekst gdje je muškarac dominantan imale su izraženije benevolentno seksističke stavove od žena koje su čitale tekstove o dominantnoj ženi, seksualni tekst bez motiva dominacije ili neutralne tekstove. Kod muškaraca koji su čitali tekst o dominantnom muškarcu vjerovanja u mitove o silovanju (primjerice: „Žene često izazivaju silovanje svojim izgledom ili ponašanjem.“ (Costin, 1985, prema Harris i sur., 2016) bila su prisutnija nego kod muškaraca u drugim uvjetima. Zanimljivo je kako među spolovima nije bilo razlike u procjeni uzbudljivosti priče gdje je muškarac dominantan i gdje je žena dominantna. Štoviše, nakon čitanja o dominantnoj ženi, muškarci su više vrednovali dominantne partnerice. Harrisova i suradnici (2016) osigurali su slučajan raspored sudionika u grupe i kontrolu dijela varijabli kako bi nadoknadili nedostatak nezavisnog nacrt, odnosno usporedbe među grupama zbog koje je onemogućeno zaključivanje o promjenama postojećih stavova.

Različita društvena perspektiva na mušku i žensku seksualnost objašnjava i količinu istraživačkog napora uloženog u ženske submisivne fantazije. Dok je seksualnost kod žena sama po sebi subverzivna i opasna, kod muškaraca je ona toliko više prihvaćena da ni ne privlači pažnju. Suprotno većinskom mišljenju, Hawleyjeva i Hensley (2009) govore da ove fantazije nisu češće kod žena u usporedbi s muškarcima, štoviše, muškarci više preferiraju i smatraju uzbudljivijima submisivne fantazije od žena. Na prenaplašavanje seksualnih različitosti upozoravaju i autorice metaanalize aspekata seksualnosti kod muškaraca i žena, Petersen i Hyde (2010), čiji rezultati pokazuju kako su efekti razlika, kada one i postoje, mali.

Osim nedostatka istraživanja submisivnih fantazija kod muškaraca, istraživanja se nisu dotakla ni veze između seksualnih fantazija, disfunkcija i nezadovoljstva kod muškaraca (Zimmer i sur., 1983; Alfonso i sur., 1992). Ironično, upravo je kod žena veza između seksualnog zdravlja i fantazija pozitivna (Pelletier i Herold, 1988). Zaključno, iako same submisivne fantazije ne moraju biti znak loše prilagođenosti, upozorenje o utjecaju rodni uloga na ljudsku seksualnost osvjetljava i razne pristranosti istraživačkih pristupa. Namjerne društvene akcije koje mijenjaju paradigmu, poput pokreta „erotiziranja jednakosti“, mogu biti alat u borbi protiv stereotipa i oslobađanju seksualnosti (Sanchez i sur., 2012).

Uloga fantazija u ženskoj seksualnosti

Moguće objašnjenje različite uloge seksualne fantazije u seksualnom zdravlju muškaraca i žena, dakako na teoretskoj razini, leži u cikličkom modelu seksualnog odgovora Bassonove (2002). Prema ovom alternativnom modelu seksualne ekspresije važniju ulogu u ženskoj seksualnosti i seksualnom uzbuđenju imaju povratna petlja emocionalnih i kognitivnih podražaja, dok je povratna petlja podražaja iz genitalija tek sekundarna. Većinsko mišljenje da je za zdravu seksualnu ekspresiju nužna spontana seksualna želja dovelo je do pogleda na žensku seksualnost kao fundamentalno „manjkavu“ u odnosu na mušku. Osim toga što ovaj model objašnjava važnost intimnosti za žensku seksualnost, on uvodi i pojam seksualne neutralnosti iz koje žene najčešće stupaju u seksualne odnose. Polazeći iz stanja seksualne neutralnosti, fantazije mogu imati važnu ulogu u poticanju seksualnog uzbuđenja i odgovora (Basson, 2002), zbog čega se često koriste u terapijskom liječenju hipoaktivne seksualne želje kod žena (Boncinelli i sur., 2012).

Model spaja psihološke i tjelesne seksualne reakcije u zajednički ciklus seksualnog odgovora. Bassonova (2002) ne zanemaruje ni spontanu seksualnu želju koja se, naravno, javlja i kod žena, no naglašava da su češće važniji motivi emocije i jačanje intimnosti s partnerom. Procesiranje seksualnog uzbuđenja na temelju informacija iz genitalija kod žena može biti otežano ili potpuno onemogućeno zbog manjka percepcije uvećanja genitalnog tkiva. Žena postaje svjesna genitalnog uzbuđenja opetovanom stimulacijom (čime njezina seksualna želja može biti dodatno potaknuta samom seksualnom aktivnošću), a procesiranje i interpretacija ovih podražaja ovisi o emocionalnim i kognitivnim povratnim informacijama. Ona neće osjećati uzbuđenje ako prilikom stimulacije osjeća krivnju ili temeljem vlastite negativne seksualne slike o sebi osjeća nevoljkost za nastavkom aktivnosti. Drugim riječima, žene se prema ovome modelu mogu upuštati u seksualne aktivnosti radi zadovoljenja spontane seksualne želje, ali i zbog osjećaja bliskosti, osjećaja vlastite i tuđe privlačnosti ili zajedništva (Basson, 2002).

Ciklički model seksualnog odgovora Bassonove (2002) služi kao parsimonično objašnjenje niza nalaza i podržava stajalište o zdravoj ženskoj seksualnosti. Povrh toga, model objašnjava i zašto žene seksualno reagiraju i na ne nužno isključivo seksualne podražaje. Joyal i suradnici (2014) pokazuju kako su romantične seksualne fantazije jednako česte kod muškaraca i žena, no žene ih ocjenjuju uzbudljivijima. Također, tipična ženska fantazija uključuje i detalje o atmosferi i lokaciji, za razliku od muške. Drugim riječima, ženska seksualnost „ovisnija“ je o kontekstu i iskustvu. Zurbriggen i Yost (2004) pokazali su kako muškarci jednako često u fantazijama

spominju seksualnu želju i užitek, dok su kod žena ovo odvojeni faktori gdje jedan može biti prisutan neovisno o prisutnosti drugog. Moguće je da ovo reflektira svakodnevna iskustva žena koje često mogu doživjeti seksualnu želju a da ne dostignu orgazam, za razliku od muškaraca kod kojih je orgazam gotovo zagarantiran. Značajni prediktori ekstradijadnih fantazija žena kod Hicksa i Leitenberga (2001) bili su broj prethodnih partnera te iskustvo varanja partnera u prošlosti, dok ovi faktori nisu bili značajni u predviđanju tih fantazija kod muškaraca. Budući da je gotovo polovica fantazija kod muškaraca bila ekstradijadna, dok su kod žena najveću većinu fantazija činile one o trenutnom partneru, autori zaključuju kako muškarci fantaziraju o drugima bez obzira na utjecaje stvarnih uvjeta, dok su ove fantazije kod žena ovisnije o iskustvu. Tomu ide u prilog i to što kad žene fantaziraju o nekome osim svog partnera, to je najčešće bivši partner.

Za kraj, ovaj model mogao bi objediniti podatke o važnosti otvorenosti prema seksualnosti (Bivona i sur., 2012) i različite valencije fantazija o silovanju (Bivona i Critelli, 2009). Procesiranje seksualnih podražaja ovisno je o kognitivnoj povratnoj petlji, koju čini i pozitivna seksualna slika o sebi (Bivona, 2002). Žene s pozitivnom slikom o seksualnosti interpretirat će podražaje kao seksualno uzbudljive, što će ih potaknuti na upuštanje u seksualne aktivnosti. Fantazije o silovanju, koje mogu biti i ugodne i neugodne (Bivona i Critelli, 2009), primjer su različite interpretacije ovih iskustava.

Porijeklo fantazija i povezanost s ponašanjem: želim li zapravo to što želim?

Nesputanost seksualnih fantazija ograničenjima stvarnosti dovelo je do mišljenja kako one pružaju istinitiji uvid u ljudsku seksualnost (Wilson 1987; Leitenberg i Henning, 1995; Carlstedt i sur., 2011; Mizrahi i sur., 2018). Na primjer, Wilson (1997) tvrdi da su one neovisne o civilizaciji ili kontekstu partnerskog odnosa, zbog čega pronađene rodne razlike u čestini pojedinih fantazija objašnjava evolucijskim naslijeđem. Čak i ako po stranu stavimo valjanost bioloških i evolucijskih objašnjenja razlika, ostaje nejasno zbog čega bi fantazije bile neovisne o socijalnom kontekstu. Temeljna greška leži u izjednačavanju nesputanosti fantazija s njihovom nepristranošću, kao i u vjerovanju da jedan vid manifestacije seksualnosti može biti „bolji“ od drugog. Osnovno pitanje je, naravno, i što je to „prava ljudska seksualnost“?

Porijeklo seksualnih fantazija. Da sadržaj seksualnih fantazija ne mora biti pokazatelj istinskih želja prva je tvrdila psihoanalitička perspektiva (Freud, 1971), prema kojoj površni sadržaj samo prikriva latentni narativ fantazije (Friedman i Downey, 2000). Freud (1971) naglašava ulogu iskustva u djetinjstvu u oblikovanju sadržaja fantazija i povrh toga samu fantaziju izjednačava s dječjom igrom, uz razliku odnosa prema stvarnosti. Dok igra za djecu ima komponentu stvarnosti, fantazija kod odraslih od nje je odmaknuta, zbog čega ono što može biti zadovoljavajuće u fantaziji ne mora biti zadovoljavajuće u stvarnosti te ono što može biti uznemirujuće u stvarnosti može biti izvor užitka u fantaziji. Iako ovo objašnjenje sa sobom donosi pitanja o pravom narativu fantazije, ključno je uočiti kako Freud (1971) naglašava da fantazija ne mora nužno biti povezana sa stvarnošću svojim sadržajem ni željom da se fantazija ostvari. Iako moderni psihoanalitičari održavaju uvjerenje kako je iskustvo u djetinjstvu važno za oblikovanje sadržaja fantazije (Friedman i Downey, 2000), također prepoznaju neutemeljenost i zastarjelost raznih psihoanalitičkih teza poput važnosti seksualnog funkcioniranja u funkcioniranju cjelokupne ličnosti pojedinca. Priznaju i kako psihoanalitička teorija sama ne bi bila dovoljna za istraživanje seksualnosti zbog čega njezini principi više nisu vodeći.

Premda teza o važnosti iskustava u djetinjstvu za formiranje sadržaja seksualne fantazije nema puno podrške (Friedman i Downey, 2000), prošlo je seksualno iskustvo pojedinca provjereno povezano sa seksualnom fantazijom (Leitenberg i Henning, 1995). Pelletierova i Herold (1988) otkrivaju da je prošlo specifično seksualno iskustvo povezano s odgovarajućom seksualnom fantazijom, a Cogan i suradnici (2007) ističu da seksualno aktivne žene doživljavaju više seksualnih fantazija od onih koje nisu imale spolne odnose. Važnost prošlog iskustva podupiru i nalazi da žene često fantaziraju o bivšim partnerima (Hariton i Singer, 1974) te da one s više bivših partnera i poviješću varanja partnera češće fantaziraju o preljubništvu (Hicks i Leitenberg, 2001). Ovi podaci ne osporavaju prethodno navedene tvrdnje, no na neki način demistificiraju porijeklo seksualne fantazije. Jednostavno, ponekad su one samo odraz onog što smo već iskusili.

Povezanost između prošlog seksualnog iskustva i sadržaja seksualnih fantazija je poznata (Pelletier i Herold, 1988), no njihov sadržaj često čini nešto što se nije dogodilo ili se ne može dogoditi (Friday, 1973). Savršen i autentičan primjer priznati je istraživački rad Nancy C. Friday koja je u svojoj knjizi *My Secret Garden* (1973) objedinila seksualne fantazije žena dobivene pismima i intervjuima. U mnoštvu bogatih primjera jedna od ilustracija toga da usklađenost

fantazije i stvarnosti nije nužna Clarissina je fantazija gdje se ona i suprug transformiraju u afrička božanstva plodnosti tijekom seksa. Kako mogu nastati fantazije koje nisu doslovno povezane s prošlim iskustvom objašnjava teorija relacijskih okvira (Stockwell i Moran, 2013). Ključni dio teorije značenjski su odnosi riječi koji različitim mehanizmima transformiraju osnovna značenja, čime ona mogu biti derivirana neovisno o direktnom iskustvu. Primjerice, Stockwellova i Moran (2013) pretpostavljaju kako se fantazija o seksu u troje može oformirati na temelju relacija „seks s jednom osobom je dobar“ te „više je bolje“. Autori predlažu provjeru njihovih pretpostavki eksperimentalnim nacrtima, odnosno uparivanjem neerotskih podražaja s erotskim, i naknadnim provjeravanjem jesu li se neerotski elementi pojavili u fantazijama sudionika. Vrijednost ove paradigme etiologije fantazije jest u tome da ne zahtijeva ni psihoanalitičko objašnjenje prikrivenog značenja (Freud, 1971; Friedman i Downey, 2000) ni objašnjenje da fantaziju želimo doslovno ostvariti. Povrh toga što objašnjava zašto fantazije i ponašanje nisu potpuno povezani, služi i kao čvrsta potpora stajalištu da sadržaj fantazija ne mora biti izraz skrivene patologije.

Konačno, evolucijski psiholozi porijeklo sadržaja fantazija muškaraca i žena vide u njihovim različitim povijesnim reproduktivnim zadacima (Wilson, 1997). Različitost je moguće sažeti time da muškarci ostvaruju prednost ako imaju seksualne odnose sa što više partnerica, a žene time da imaju seksualne odnose s „kvalitetnijim“ partnerima. Polazeći od pretpostavke da će muškarci biti više zainteresirani za višestruke partnere, a žene za partnere visokog statusa, Wilson (1997) postavlja hipotezu da će muškarci češće fantazirati o grupnom seksu od seksa sa slavnom osobom, dok će kod žena biti obrnuto. Rezultati pokazuju da je fantazija grupnog seksa u uzorku omiljena fantazija među muškarcima, ali najmanje česta fantazija kod žena. No vrijedi spomenuti kako razlika među spolovima u čestini fantazije o seksu sa slavnom osobom nije bila značajna dok nije promijenjen način analize, što baca sumnju na njezinu valjanost. Vrijednost evolucijskih objašnjenja je neosporiva, no važno je uočiti pristranost navedenih autora u donošenju zaključaka koji nisu nužno opravdani opsegom dobivenih podataka.

Treba priznati da su evolucijska objašnjenja intuitivna, no i da prethodno opisani pogledi na porijeklo fantazija ponekad pružaju praktičnija objašnjenja. Nadalje, bez obzira na valjanost zaključaka o evolucijskom naslijeđu, tvrdnja da su fantazije na neki način uvid u „pravu seksualnost“ je neopravdana, a k tome i neprovjerljiva. Ovo podupire i spoznaja da one nisu uvijek odraz skrivenih želja, već nastaju i na druge načine, kao posljedica iskustva ili učenja. Zaključno,

tijekom rasprave o značenju fantazija valja spomenuti da one mogu imati posebnu psihološku funkciju u seksualnosti pojedinca, ali njezino proučavanje ograničeno je idiosinkratičnosti fantazije. U ovom pogledu, psihoanalitička paradigma s pravom naglašava važnost oslanjanja na životno iskustvo pojedinca (Freud, 1971).

Fantazije i ponašanje – devijantne fantazije. Za početak, korelacijska veza između devijantnih fantazija i devijantnog ponašanja nedvojbeno postoji (Leitenberg i Henning, 1995). Adolescenti u popravnim institucijama koji su počinili seksualni prijestup, odnosno koji su počinili teže prijestupe, imali su više devijantnih seksualnih fantazija od adolescenata prijestupnika koji nisu u institucijama (Digiorgio-Miller, 2007). Devijantne seksualne fantazije pokazale su se značajno pozitivno povezane s podudarajućim seksualno devijantnim ponašanjem na uzorku neosuđivanih muškaraca (Williams i sur., 2009). Maniglio (2010) u pregledu literature o počiniteljima seksualnih homicida prepoznaje ulogu seksualnih fantazija kao jednog od etioloških faktora počinjenja ubojstva.

Ipak, veza između fantazija i želje njihova ostvarivanja nije potpuna što najilustrativnije prikazuje činjenica da gotovo sve žene koje izvještavaju o fantazijama o silovanju naglašavaju da ne žele da se one ostvare (Friday, 1973). Isto je moguće vidjeti i kod devijantnih fantazija, gdje je samo mala proporcija muškaraca koji su doživjeli parafilicnu fantaziju počinila seksualni prekršaj (Williams i sur., 2009). Oba ova podatka demonstriraju da su veze između želja, fantazija i ponašanja nejednolične. Da prisutnost devijantne fantazije same po sebi ne ukazuje na patologiju, podupire opisano istraživanje Joyala i suradnika (2014) o frekvenciji parafilicnih fantazija, kao i podatak Williamsa i suradnika (2009) kako je učestalost ponašanja puno niža od učestalosti fantazija. Nadalje, ovu povezanost također je posredovao mehanizam osobine psihopatije: povezanost između fantazija i ponašanja postoji samo kod pojedinaca s visoko izraženom psihopatijom. Štoviše, svaki navedeni podatak potrebno je nadopuniti informacijama za oslikavanje cijele slike. Devijantne seksualne fantazije adolescenata bile su povezane s brojem žrtava, brojem prijestupa, ali i hostilnim osjećajima, a hostilnost je bila pozitivno povezana s usamljenošću (Digiorgio-Miller, 2007). Maniglio (2010) ističe seksualne fantazije kao samo jedan od etioloških faktora seksualnih homicida, dok drugi važni činitelji mogu biti rano traumatsko iskustvo, socijalno povlačenje i seksualne teškoće. Seksualne fantazije kod ovih se pojedinaca mogu pojaviti i kao odgovor na osjećaje inferiornosti, a postepeno oni mogu pojačavati njihove

sadističke komponente. Izraženost osobine subkliničke psihopatije predviđa izraženost libida, zatim eksploratorne, sadomazohističke i impersonalne seksualne fantazije, kao i veći varijabilitet seksualnih fantazija (Baughman i sur., 2014), a Bartels i suradnici (2017) potvrđuju značajnost modela u kojem je crta imaginativnosti prediktor agresivnijih seksualnih fantazija kod muškaraca s hostilnim stavovima prema ženama.

Opisani podaci govore u prilog tome da se u pozadini veze između devijantnih fantazija i devijantnog ponašanja najčešće radi o međudjelovanju osobina ličnosti, stavova, životnih iskustava i drugih poteškoća. Posebnim fokusom na devijantne fantazije i ponašanje otkrivamo složene mehanizme njihovih povezanosti što naglašava nejednoznačnost, ali i ukazuje na to da sama prisutnost devijantne fantazije nije razlog za brigu. Istovremeno, ovime je obrazložena značajnost izbjegavanja patologiziranja prisutnosti određene seksualne fantazije kod pojedinca bez drugih rizičnih faktora ili poteškoća, no na ovom radikalnom primjeru objašnjeno je i zašto veza fantazija i ponašanja nije i ne mora biti potpuna. Seksualnu fantaziju i njezin utjecaj na ponašanje stoga je nemoguće promatrati izvan njihovog konteksta, pri čemu su se posebno značajni pokazali kontekstualni učinci partnerskih odnosa.

Seksualne fantazije i partnerski odnosi

Kako je već spomenuto, neka od najstarijih i značajnih istraživanja u području pokazala su kako su seksualne fantazije kod žena povezane sa zadovoljstvom u odnosu i seksualnim zadovoljstvom (Hariton i Singer, 1974; Zimmer i sur., 1983; Davidson i Hoffman, 1986), gdje je također prepoznata njihova funkcija pojačavanja užitka. Uloga seksualnih fantazija u smanjenju negativnih emotivnih stanja ukazala je na to da seksualne fantazije ipak mogu imati funkciju odgovora na frustraciju (Zimmer i sur., 1983). Primjerice, samodestruktivnost i viši negativni afekt predviđaju više seksualnih fantazija, a jedno od mogućih objašnjenja je nošenje sa stresom (Carlstedt i sur., 2011). Generalno, tvrdnja da su fantazije jednoznačno izraz nezadovoljstva je odbačena. Birnbaum (2007) ponovo dovodi u pitanje ovo uvjerenje, istaknuvši dotadašnji fokus na čestinu, ali ne i sam sadržaj fantazije. Moguće je da seksualne fantazije istovremeno budu i pozitivan dio ljudske seksualnosti i imaju kompenzacijsku ulogu.

Unatoč pozitivnoj povezanosti zadovoljstva i čestine seksualnih fantazija, ovisno o sadržaju možemo pretpostavljati kako će ekstradijadne fantazije, fantazije o alternativnom seksualnom partneru, biti posebna prijetnja partnerskom odnosu. U istraživanju Hicks i Leitenberga (2001) duljina veze pokazala se značajnim prediktorom čestine ekstradijadnih fantazija za oba spola i to tako da su ekstradijadne fantazije bile češće što su sudionici bili dulje u vezi. Nalaz o prevalenciji ovih fantazija upućivao je na to da su uobičajene, dok je podatak o tome da su ekstradijadne fantazije češće što su partneri dulje u odnosu govorio da mu fantazije kao takve nisu prijetnja. U obranu ekstradijadnih fantazijama govori i nalaz Birnbaum i suradnika (2018). Tijekom istraživanja sudionici su svaki dan tijekom 21 dana ispunjavali upitnike o svojim i partnerovim ponašanjima koji čuvaju („Rekao sam partneru da ga volim.“) ili ugrožavaju („Kritizirao sam partnera.“) odnos. Pokazalo se da ekstradijadne fantazije nisu povezane s negativnim stavovima o odnosu s partnerom ni negativnim ponašanjem u odnosu. Zanimljivo je kako je najčešći tip fantazije na uzorku udanih žena Davidsona i Hoffmana (1986) bila fantazija o izvanbračnoj aferi. Zajednički, ovi podaci podupiru tezu o ulozi seksualnih fantazija u povećanju uzbuđenja rutinskih odnosa. Fantazije o seksu s alternativnim partnerom kod ljudi koji su dugo u odnosu mogu jednostavno održavati njihovu potrebu za nečim novim i drugačijim, no nedostatak istraživanja (Hicks i Leitenberg, 2001; Birnbaum i sur., 2018) je da sudionicima nisu postavljali pitanja o motivaciji za varanjem, stoga ne možemo zaključivati o njihovim posljedicama. Uz održavanje uzbuđenja, uloga fantazija u poticanju želje reflektira se i u nalazu da seksualna želja u potpunosti posreduje odnos između seksualnih fantazija i seksualne aktivnosti (Zamboni i Crawford, 2003).

Način na koji seksualne fantazije mogu biti odraz pokušaja zadovoljavanja vlastitih potreba (Freud, 1971) demonstrira nalaz da njihov sadržaj reflektira različite odnosne ciljeve pojedinaca ovisno o stilu privrženosti (Birnbaum, 2007). Primjerice, tendencija anksiozno privrženih da seksualiziraju romantične odnose i romantiziraju seksualne odnose odrazila se u nalazu da češće doživljavaju submisivne i romantične fantazije u kojima se prikazuju kao brižni i fokusirani na užitak partnera. Odbijajuće privrženi su rjeđe izvještavali o afektivnosti i intimnosti u fantazijama, a ovo je bilo izraženije kod onih koji su u vezi nego kod samaca. Ovi trendovi potvrđeni su i u studiji praćenja Birnbaum i suradnika (2011), gdje je također primijećeno kako se efekti pojačavaju prilikom negativnih interakcija s partnerom. Štoviše, anksiozno privrženi još su se više prikazivali kao bespomoćni, dok su odbijajuće privrženi prikazivali i sebe i druge agresivnijima. Nadalje, kod nesigurno privrženih pronađena je pozitivna povezanost između dnevnih nesigurnosti oko odnosa

i ekstradijadičnih fantazija te negativna povezanost s dijadičnim fantazijama (Mizrahi i sur., 2018). Značajan je bio i efekt partnerove responzivnosti, i to tako da kada se partner doima neresponzivnim, efekt na ekstradijadične i dijadične fantazije bude jači. Zajedno ove informacije upozoravaju na to da fantazije ipak nisu potpuno neovisne o tome tko smo i što želimo te se od njih u tom smislu ne možemo potpuno distancirati. Ovisnost sadržaja fantazija o stilu privrženosti, pa čak i dnevnih iskustava, služi samo kao kreativni i ilustrativni primjer kako one mogu biti oblikovane raznim utjecajima. Naravno, moguće je i da su fantazije kod nesigurno privrženih osjetljivije na ove utjecaje upravo zbog njihove zaokupiranosti partnerom i partnerskim odnosom.

Efekt interakcije u odnosu Birnbaum i suradnici (2008) eksperimentalno provjeravaju istražujući učinak prijetnje odnosu na sadržaj fantazija ovisno o stilovima privrženosti. Sudionicima u eksperimentalnoj skupini zadano je da zamišljaju za odnos prijeteću scenu u kojoj njihov partner ima strastvenu aferu s atraktivnom osobom. Nakon toga slijedila je uputa za opis jedne svoje seksualne fantazije u što više detalja te uputa za ispunjavanje upitnika privrženosti. Anksiozno privrženi su za razliku od manje anksiozno privrženih češće izražavali želju za intimnošću i zadovoljenjem partnera nakon prijetnje. Emocionalna je prijetnja kod odbijajuće privrženih inducirala teme interpersonalne udaljenosti i hostilnosti. Osim što ne pronalaze negativni učinak ekstradijadičnih fantazija na stavove i ponašanje u odnosu, Birnbaum i suradnici (2018) pronalaze pozitivnu povezanost između fantazija o trenutnom partneru i želje za odnosom s njim te učestalijim ponašanjima očuvanja veze. Povrh toga, uočili su i da u pozadini ove povezanosti leži promicanje unapređivanja privlačnosti partnera i odnosa.

Istraživanje međuovisnosti kvaliteta odnosa i seksualnih fantazija pokazalo se posebno plodno zbog veće nesigurnosti u odnose ovih osoba koja vodi do uočljivijih promjena nego kod sigurno privrženih (Birnbaum, 2007). Podaci podupiru tezu da sadržaj fantazija ovisi o odnosnim ciljevima pojedinaca te se može i mijenjati u stvarnom vremenu sukladno promjenama u interakciji. Čini se kako fantazije nesigurno privrženih ne služe kao bijeg iz stvarnosti, već reflektiraju postojeće sheme koje se u stresnim okolnostima aktiviraju i naglašavaju (Birnbaum i sur., 2011). Povrh ovoga, istraživanje Birnbaum i suradnika (2018) ukazuje na još jednu, zaštitnu ulogu seksualnih fantazija u kontekstu odnosa.

Tijekom rasprave o seksualnim fantazijama i odnosima nužno je spomenuti i posljedice ostvarivanja seksualnih fantazija. Niz prediktora zadovoljavajućeg seksualnog života govori u

prilog važnosti otvorene komunikacije o seksu za seksualno zadovoljstvo (Frederick i sur., 2016). Iako ne postoji direktna provjera efekata ostvarivanja fantazije na seksualno zadovoljstvo i odnos, Frederick i suradnici (2016) pokazuju kako seksualno zadovoljne žene i muškarci češće razgovaraju o fantazijama s partnerom ili ostvaruju seksualne fantazije od onih nezadovoljnih. Osim toga, seksualne fantazije koriste se i u terapiji za vraćanje intimnosti u odnos ili stvaranja „novosti“ za povećanje uzbudljivosti seksualnih aktivnosti (Boncinelli i sur., 2012). Uzimajući u obzir već raspravljenu nejednoznačnu povezanost želja, fantazija i njihovog ostvarivanja, treba spomenuti da i pored toga da ne želimo nužno svaku fantaziju ostvariti, njezino ostvarivanje nosi rizik da neće biti onoliko uzbudjuće koliko zamišljamo i da će sama fantazija izgubiti svoju uzbudljivost. Naposljetku, odlika koja seksualnu fantaziju ponekad čini toliko uzbudjućom jest da je ona privatna i samo naša (Friday, 1973).

Zaključak

Seksualne fantazije naizgled su jednostavna pojava čije su osnovne uloge zabava i zadovoljenje. No uz priklanjanje pažnje njihovom bogatom području pokazuju se kao fascinantni fenomen pun kontradiktornosti. Sama njihova definicija pokazuje da mogu dolaziti u bilo kojem obliku, na različite načine i u različitim kontekstima. Teško ih je čak i svrstati na jedno mjesto – trebamo li ih zadržati za sebe ili izraziti?

Prvo, pozitivne povezanosti sa seksualnim zadovoljstvom i otvorenošću prema seksualnosti kod žena govore u prilog njihovoj pozitivnoj ulozi, čime istovremeno mogu biti izraz postojećeg seksualnog uzbuđenja, sredstvo pojačavanja uzbuđenja ili ublažavanja frustracije. Višeznačni odgovori na jednostavnija istraživačka pitanja privukla su više pažnje istraživača za ovo područje, čije je proučavanje vremenom postalo sve kompleksnije. Pregledom spoznaja opisanih ovim radom može se uočiti kako se time dolazilo do sve istančanijih zapažanja. Primjerice, spoznaja da fantazije mogu pratiti osjećaji nelagode, biti frustrirajuće za pojedinca ili biti simptom poteškoća. Istovremeno, sve više do izražaja su dolazila i neodgovorena temeljna pitanja o načinima mjerenja, samom porijeklu fantazija ili tome kako definirati uobičajeno i neuobičajeno.

Taj temeljni problem određivanja tipičnog i atipičnog karakterističan za psihologiju u ovom je području posebno izražen. Ova otvorena rasprava ne tiče se samo apstraktnih polemika o

značenjima, već može imati praktične posljedice na definicije i formulacije kriterija parafilija. Ilustracija njihove manjkavosti je činjenica da i pojedinci bez seksualnih poteškoća zadovoljavaju kriterije za parafiliju. Međutim, neodgovoreno ostaje koji su kriteriji stoga prihvatljivi. Moguće rješenje je u dodatnim kriterijima poput narušenog funkcioniranja, no time se zaobilazi temeljna rasprava – kako odrediti granice uobičajenog i neuobičajenog?

Pitanja ove prirode, na koje je teško jednoznačno odgovoriti i pronaći jednostavno rješenje, česta su tijekom proučavanja seksualnih fantazija. Često korištene upitničke mjere i jednostavni pokazatelji poput pojavnosti i frekvencije omogućili su upoznavanje s područjem širokim spektrom spoznaja. Međutim, rezultati opsežnijih istraživanja pokazali su kompleksnost ovog fenomena i nedostatnost jednostavnijih nacrtova. To obuhvaća nalaze o ugodnom ili neugodnom doživljaju fantazije ili različitim doživljajima fantazija o silovanju. Jednostavnija istraživanja postaje sve teže provoditi zbog nužnosti kontrole ovakvih aspekata. S druge strane, ovo poručuje kako je područje seksualnih fantazija idealno za kvalitativna istraživanja koja omogućuju da se dublje proučava ovaj fascinantni fenomen. Iako postoji nekoliko vrijednih kvalitativnih istraživanja u području, većina je koristila kvantitativnu metodologiju. Osim toga, drugi nedostaci dosadašnjih istraživanja mogu biti pristrani uzorci i uzorci koji ne omogućavaju daljnju generalizaciju. Daljnji tijek istraživanja zahtijevat će ozbiljniju metodologiju i više truda, ali će time pružiti i kvalitetnije informacije.

Istraživanje s kompleksnijim nacrtom može biti primjerice eksperimentalni nacrt kojim se provjeravaju pretpostavke o oblikovanju sadržaja fantazija kod pojedinaca pod utjecajem njihovog iskustva. Ovo se može, osim s osobnim iskustvom, povezati i sa širim kontekstom koji se pokazuje kao važna i često zanemarivana determinanta. Još jedno područje u kojem su potrebna dodatna pojašnjenja je utjecaj kulture, promjena tijekom povijesnih razdoblja ili drugih društvenih utjecaja.

Naposljetku, privatnost seksualnih fantazija njezina je obilježavajuća karakteristika koja se ne smije zanemariti. Nesputanost zakonima stvarnosti omogućuje pomirivanje proturječja pa tako i submisivnost može postati izraz slobode. Uzevši u obzir njihovu čestu ulogu pojačavanja i oživljavanja uzbuđenja u različitim kontekstima, čini se da uzbuđujući element fantazije čini upravo njezina neuobičajenost. Drugim riječima, seksualne su fantazije dio univerzalnog ljudskog iskustva čija su idiosinkratičnost i bizarnost potpuno uobičajene. Time one čine fascinantni predmet proučavanja, ali i osobno iskustvo u kojem se može uživati neposredno, bez mistifikacije.

Literatura

- Alfonso, V. C., Allison, D. B. i Dunn, G. M. (1992). Sexual fantasy and satisfaction: A multidimensional analysis of gender differences. *Journal of Psychology and Human Sexuality*, 5(3), 19–37. <https://psycnet.apa.org/record/1993-29293-001>
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5. izdanje). <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>
- American Psychological Association. (b.d.). Sexual Fantasy. U APA Dictionary of Psychology. Preuzeto 2. siječnja 2025. s <https://dictionary.apa.org/sexual-fantasy>
- Bartels, R. M., Harkins, L. i Beech, A. R. (2017). The influence of fantasy proneness, dissociation, and vividness of mental imagery on male's aggressive sexual fantasies. *Journal of Interpersonal Violence*, 35(3–4), 964–987. <https://doi.org/10.1177/0886260517691523>
- Basson, R. (2002). Women's sexual desire—Disordered or misunderstood? *Journal of Sex and Marital Therapy*, 28(1), 17–28. <https://doi.org/10.1080/00926230252851168>
- Baughman, H. M., Jonason, P. K., Veselka, L. i Vernon, P. A. (2014). Four shades of sexual fantasies linked to the dark triad. *Personality and Individual Differences*, 67, 47–51. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.01.034>
- Birnbaum, G. E. (2007). Beyond the borders of reality: Attachment orientations and sexual fantasies. *Personal Relationships*, 14(2), 321–342. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2007.00157.x>
- Birnbaum, G. E., Kanat-Maymon, Y., Mizrahi, M., Recanati, M. i Orr, R. (2018). What fantasies can do to your relationship: The effects of sexual fantasies on couple interactions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 45(3), 461–476. <https://doi.org/10.1177/0146167218789611>
- Birnbaum, G. E., Mikulincer, M. i Gillath, O. (2011). In and out of a daydream. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37(10), 1398–1410. <https://doi.org/10.1177/0146167211410986>
- Birnbaum, G. E., Svitelman, N., Bar-Shalom, A. i Porat, O. (2008). The thin line between reality and imagination: Attachment orientations and the effects of relationship threats on sexual fantasies. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 34(9), 1185–1199. <https://doi.org/10.1177/0146167208319692>
- Bivona, J. M., Critelli, J. W. i Clark, M. J. (2012). Women's rape fantasies: An empirical evaluation of the major explanations. *Archives of Sexual Behavior*, 41(5), 1107–1119. <https://doi.org/10.1007/s10508-012-9934-6>
- Bivona, J. i Critelli, J. (2009). The nature of women's rape fantasies: An analysis of prevalence, frequency, and contents. *The Journal of Sex Research*, 46(1), 33–45. <https://doi.org/10.1080/00224490802624406>
- Bogaert, A. F., Visser, B. A. i Pozzebon, J. A. (2015). Gender differences in object of desire self-consciousness sexual fantasies. *Archives of Sexual Behavior*, 44(8), 2299–2310. <https://doi.org/10.1007/s10508-014-0456-2>
- Boncinelli, V., Scaletti, D. G., Nanini, C., Daino, D. i Genazzani, A. (2012). Sexual fantasies and female hypoactive desire. *Sexologies*, 22(1), e16–e19. <https://doi.org/10.1016/j.sexol.2012.08.003>
- Carlstedt, M., Bood, S. A. i Norlander, T. (2011). The affective personality and its relation to sexual fantasies in regard to the Wilson Sex Fantasy questionnaire. *Psychology*, 02(08), 792–796. <https://doi.org/10.4236/psych.2011.28121>

- Cogan, R., Cochran, B. S., Velarde, L. C., Calkins, H. B., Chenault, N. E., Cody, D. L., Kelley, M. D., Kubicek, S. J., Loving, A. R., Noriega, J. P., Phelan, K. A., Seigle, S. C., Stout, T. I., Styles, J. W. i Williams, H. A. (2007). Sexual fantasies, sexual functioning, and hysteria among women: A test of Freud's (1905) hypothesis. *Psychoanalytic Psychology*, 24(4), 697–700. <https://doi.org/10.1037/0736-9735.24.4.697>
- Davidson, J. K. i Hoffman, L. E. (1986). Sexual fantasies and sexual satisfaction: An empirical analysis of erotic thought. *The Journal of Sex Research*, 22(2), 184–205. <https://doi.org/10.1080/00224498609551299>
- Digiorgio-Miller, J. (2007). Emotional variables and deviant sexual fantasies in adolescent sex offenders. *The Journal of Psychiatry and Law*, 35(2), 109–124. <https://doi.org/10.1177/009318530703500202>
- Frederick, D. A., Lever, J., Gillespie, B. J. i Garcia, J. R. (2016). What keeps passion alive? Sexual satisfaction is associated with sexual communication, mood setting, sexual variety, oral sex, orgasm, and sex frequency in a national U.S. study. *The Journal of Sex Research*, 54(2), 186–201. <https://doi.org/10.1080/00224499.2015.1137854>
- Freud, S. (1971). Creative writers and day-dreaming (1908) [Dataset]. U PsycEXTRA Dataset. <https://doi.org/10.1037/e417472005-225>
- Friday, N. (1973). *My Secret Garden: Women's Sexual Fantasies*. Trident Press.
- Friedman, R. C. i Downey, J. I. (2000). Psychoanalysis and sexual fantasies. *Archives of Sexual Behavior*, 29(6), 567–586. <https://doi.org/10.1023/a:1002054404229>
- Goldey, K. L., Avery, L. R. i Van Anders, S. M. (2013). Sexual fantasies and gender/sex: A multimethod approach with quantitative content analysis and hormonal responses. *The Journal of Sex Research*, 51(8), 917–931. <https://doi.org/10.1080/00224499.2013.798611>
- Hariton, E. B. i Singer, J. L. (1974). Women's fantasies during sexual intercourse: Normative and theoretical implications. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(3), 313–322. <https://doi.org/10.1037/h0036669>
- Harris, E. A., Thai, M. i Barlow, F. K. (2016). Fifty Shades flipped: Effects of reading erotica depicting a sexually dominant woman compared to a sexually dominant man. *The Journal of Sex Research*, 54(3), 386–397. <https://doi.org/10.1080/00224499.2015.1131227>
- Hawley, P. H. i Hensley, W. A. (2009). Social dominance and forceful submission fantasies: feminine pathology or power? *The Journal of Sex Research*, 46(6), 568–585. <https://doi.org/10.1080/00224490902878985>
- Hicks, T. V. i Leitenberg, H. (2001). Sexual fantasies about one's partner versus someone else: Gender differences in incidence and frequency. *The Journal of Sex Research*, 38(1), 43–50. <https://doi.org/10.1080/00224490109552069>
- Joyal, C. C. (2015). Defining “normophilic” and “paraphilic” sexual fantasies in a population-based sample: On the importance of considering subgroups. *Sexual Medicine*, 3(4), 321–330. <https://doi.org/10.1002/sm2.96>
- Joyal, C. C., Cossette, A. i Lapierre, V. (2014). What exactly is an unusual sexual fantasy? *The Journal of Sexual Medicine*, 12(2), 328–340. <https://doi.org/10.1111/jsm.12734>
- Leitenberg, H. i Henning, K. (1995). Sexual fantasy. *Psychological Bulletin*, 117(3), 469–496. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.469>

- Kiefer, A. K., Sanchez, D. T., Kalinka, C. J. i Ybarra, O. (2006). How women's nonconscious association of sex with submission relates to their subjective sexual arousability and ability to reach orgasm. *Sex Roles*, 55(1–2), 83–94. <https://doi.org/10.1007/s11199-006-9060-9>
- Maniglio, R. (2010). The role of deviant sexual fantasy in the etiopathogenesis of sexual homicide: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 15(4), 294–302. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2010.02.001>
- Meana, M. i Nunnink, S. E. (2006). Gender differences in the content of cognitive distraction during sex. *The Journal of Sex Research*, 43(1), 59–67. <https://doi.org/10.1080/00224490609552299>
- Mizrahi, M., Kanat-Maymon, Y. i Birnbaum, G. E. (2018). You haven't been on my mind lately. *Journal of Social and Personal Relationships*, 35(4), 440–459. <https://doi.org/10.1177/0265407517743083>
- Moyano, N. i Sierra, J. C. (2013). Relationships between personality traits and positive/negative sexual cognitions. *International Journal of Clinical and Health Psychology*, 13(3), 189–196. [https://doi.org/10.1016/s1697-2600\(13\)70023-1](https://doi.org/10.1016/s1697-2600(13)70023-1)
- Pelletier, L. A. i Herold, E. S. (1988). The relationship of age, sex guilt, and sexual experience with female sexual fantasies. *The Journal of Sex Research*, 24(1), 250–256. <https://doi.org/10.1080/00224498809551420>
- Petersen, J. L. i Hyde, J. S. (2010). A meta-analytic review of research on gender differences in sexuality, 1993–2007. *Psychological Bulletin*, 136(1), 21–38. <https://doi.org/10.1037/a0017504>
- Purifoy, F. E., Grodsky, A. i Giambra, L.M. (1992). The relationship of sexual daydreaming to sexual activity, sexual drive, and sexual attitudes for women across the life-span. *Archives of Sexual Behavior*, 21, 369–385 <https://doi.org/10.1007/BF01542026>
- Renaud, C. A. i Byers, E. S. (1999). Exploring the frequency, diversity and content of university students' positive and negative sexual cognitions. *Canadian Journal of Human Sexuality*, 8(1), 17–30. <https://psycnet.apa.org/record/1999-03305-002>
- Robinson, W. L. i Calhoun, K. S. (1982-1983). Sexual fantasies, attitudes and behavior as a function of race, gender and religiosity. *Imagination, Cognition and Personality*, 2(4), 281–290. <https://doi.org/10.2190/6EUE-UF1M-56EB-32XK>
- Sanchez, D. T., Crocker, J. i Boike, K. R. (2005). Doing gender in the bedroom: Investing in gender norms and the sexual experience. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(10), 1445–1455. <https://doi.org/10.1177/0146167205277333>
- Sanchez, D. T., Fetterolf, J. C. i Rudman, L. A. (2012). Eroticizing inequality in the United States: The consequences and determinants of traditional gender role adherence in intimate relationships. *The Journal of Sex Research*, 49(2–3), 168–183. <https://doi.org/10.1080/00224499.2011.653699>
- Sanchez, D. T., Kiefer, A. K. i Ybarra, O. (2006). Sexual submissiveness in women: Costs for sexual autonomy and arousal. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(4), 512–524. <https://doi.org/10.1177/0146167205282154>
- Sanchez, D. T., Phelan, J. E., Moss-Racusin, C. A. i Good, J. J. (2011). The gender role motivation model of women's sexually submissive behavior and satisfaction in heterosexual couples. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(4), 528–539. <https://doi.org/10.1177/0146167211430088>
- Seehuus, M., Stanton, A. M. i Handy, A. B. (2019). On the content of “real-world” sexual fantasy: Results from an analysis of 250,000+ anonymous text-based erotic fantasies. *Archives of Sexual Behavior*, 48(3), 725–737. <https://doi.org/10.1007/s10508-018-1334-0>

- Shulman, J. L. i Home, S. G. (2006). Guilty or not? A path model of women's sexual force fantasies. *The Journal of Sex Research*, 43(4), 368–377. <https://doi.org/10.1080/00224490609552336>
- Smith, D. i Over, R. (1991). Male sexual fantasy: Multidimensionality in content. *Behaviour Research and Therapy*, 29(3), 267–275. [https://doi.org/10.1016/0005-7967\(91\)90117-l](https://doi.org/10.1016/0005-7967(91)90117-l)
- Stockwell, F. M. i Moran, D. J. (2013). A relational frame theory account of the emergence of sexual fantasy. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 40(2), 92–104. <https://doi.org/10.1080/0092623x.2012.736921>
- Williams, K. M., Cooper, B. S., Howell, T. M., Yuille, J. C. i Paulhus, D. L. (2009). Inferring sexually deviant behavior from corresponding fantasies. *Criminal Justice and Behavior*, 36(2), 198–222. <https://doi.org/10.1177/0093854808327277>
- Wilson, G. D. (1987). Male-female differences in sexual activity, enjoyment and fantasies. *Personality and Individual Differences*, 8(1), 125–127. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(87\)90019-5](https://doi.org/10.1016/0191-8869(87)90019-5)
- Wilson, G. D. (1988). Measurement of sex fantasy. *Sexual and Marital Therapy*, 3(1), 45–55. <https://doi.org/10.1080/02674658808407692>
- Wilson, G. D. (1997). Gender differences in sexual fantasy: An evolutionary analysis. *Personality and Individual Differences*, 22(1), 27–31. [https://doi.org/10.1016/s0191-8869\(96\)00180-8](https://doi.org/10.1016/s0191-8869(96)00180-8)
- Wilson, G. D. i Lang, R. J. (1981). Sex differences in sexual fantasy patterns. *Personality and Individual Differences*, 2(4), 343–346. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(81\)90093-3](https://doi.org/10.1016/0191-8869(81)90093-3)
- Wu, Y., Ku, L. i Zaroff, C. M. (2015). Sexual arousal and sexual fantasy: The influence of gender, and the measurement of antecedents and emotional consequences in Macau and the United States. *International Journal of Sexual Health*, 28(1), 55–69. <https://doi.org/10.1080/19317611.2015.1111281>
- Zamboni, B. D. i Crawford, I. (2003). Using masturbation in sex therapy. *Journal of Psychology and Human Sexuality*, 14(2–3), 123–141. https://doi.org/10.1300/j056v14n02_08
- Ziegler, A. i Conley, T. D. (2016). The importance and meaning of sexual fantasies in intimate relationships. U K. Aumer (Ur.), *The Psychology of Love and Hate in Intimate Relationships* (str. 29–45). Springer.
- Zimmer, D., Borchardt, E. i Fischle, C. (1983). Sexual fantasies of sexually distressed and nondistressed men and women: An empirical comparison. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 9(1), 38–50. <https://doi.org/10.1080/00926238308405832>
- Zurbriggen, E. L. i Yost, M. R. (2004). Power, desire, and pleasure in sexual fantasies. *The Journal of Sex Research*, 41(3), 288–300. <https://doi.org/10.1080/00224490409552236>

Abstract

Sexual fantasies are a unique expression of human sexuality that, despite their apparent simplicity, prove to be complex. Early views considered fantasies as expressions of dissatisfaction, leading researchers to search for signs of abnormality. However, this perspective was soon replaced by the understanding of fantasies as a part of sexual health. This shift was prompted by surprising findings regarding the high prevalence of fantasies in the population, their diversity, and their positive associations with sexual satisfaction and openness to sexuality. Following research efforts focused on distinguishing between typical and deviant fantasies, made difficult by key characteristics of fantasies, such as their privacy and

uninhibited nature . Fantasies play a role in overall sexuality by enhancing sexual pleasure and facilitating sexual response, particularly in women. Submissive fantasies, which are more prevalent among women, appear to be a notable indicator of free and open sexuality. The multifaceted origins of fantasies and their ambiguous connections to behavior further show their complexity. For individuals, fantasies may serve as a source of private satisfaction while also playing a role in relationships. Despite their diverse forms, fantasies represent a universal human experience, with their defining characteristic being their unconventional nature.

Keywords: fantasies in women, sexual fantasies, sexual satisfaction, submission